

Maritim eller marin arkeologi. Resonemang kring definitionen av marin-arkeologin.

Maritim eller marin arkeologi är en ny gren av arkeologin, grundad i början av 1900-talet. Båda begreppen tycks kunna användas parallellt och i samma betydelse. Det betyder dessvärre, som i så många andra liknande fall, att ämnet saknar klar och entydig definition. Enligt min bedömning kommer det att förbli så. Ämnet har så disparata och väsentliga rötter. Till att börja med har pionjärerna inte bekymrat sig om följderna av en

alltför lös definition. Inte heller detta är ovanligt för ett nytt ämnesområde. Dessutom är det så att entusiasterna i sportdykning sedan 1940-talet har utgjort en stark påtryckningsgrupp för undervattensarkeologin, att arkeologer, etnologer och historiker, med sitt från början tämligen utbredda maritima intresse, fått stryka på foten i diskussionen om definitioner. Här kan alltså blott redogöras för den definition och de avgränsningar som jag själv avser att göra mig till tolk för.

Några exempel på olika termer, med helt eller delvis relevans följer här: *nautisk arkeologi (nautical archaeology)*, *skepps- (båt-) arkeologi (Schiffsarchäologie)*, *undervattensarkeologi*, *marin arkeologi*, *maritim arkeologi*, *hydroarkeologi (hydroarchaeology)*; det sista enligt IJNA, International Journal of Nautical Archaeology and Underwater Exploration- titeln på tidskriften är i sig en illustration av dilemma!

Därmed har det så självklara begreppet *maritim arkeologi* försvunnit ut i marginalen. Det fungerar däremot på engelska, som *maritime archaeology*, tack vare en mera teoretisk begåvad ämnesföreträdare (Keith Muckelroy, 1978).

Arkeologi är ett *humanistiskt* ämne, vad dess specialgrenar än omfattar. Det behandlar ju det mänskliga, särskilt det mänskliga samhället, inte gränser och indelningar, som har att göra med naturen. Bestämningen 'marin' syftar i andra ämnen på naturvetenskapliga definitioner, som *marin biologi*, studiet av marina däggdjur och växter. Detta syftar alltså på en ekologisk nisch, nämligen organismer som lever i havet, definitionsmässigt i eller *under vattnet*.

Därtill ger det intrycket att man har med örlogsflottan, *marinen*, att göra (detta varierar dock i olika språk). I ett sammanhang som det svenska är begreppet *marinarkeologi* särskilt ödesdigert, med dess koncentration till vrak och örlogsfartyg. Det finns ju även *marinofficerare*, *mariningenjörer* etc.

'Maritim' är däremot en bestämning som direkt anknyter till människans utnyttjande av havet. Men inte bara på grund av ordet etymologi. Både latinets *maritimus* och *marinus* kommer av 'mare', hav, där 'maritimus' är det ursprungliga och 'marinus' i princip en senare förkortning. Marek Jasinski har 1933 påpekat att marin definitionsmässigt betyder 'som tillhör havet, i havet' och *maritim* snarast 'som anknyter till hav, strand eller sjöfart'. *Maritim* är alltså en bredare, mera omfattande, bestämning. Anledningen till den nuvarande betydelsen är dock bestämningens betydelseutveckling i veten-

skapliga sammanhang. Är vi angelägna om att bestämningen skall fungera i ett sådant sammanhang får man ansluta sig till den.

Människans aktionsutrymme är *på och vid havet*. Där finner vi ett självklart nära förhållande till den maritima arkeologin också andra humanistiska ämnen, som *maritim etnologi* och *maritim historia*. Den maritima arkeologin har alltid haft nära och ibland identiska intressen med båda. I vid mening är den maritima arkeologins fält en del av den maritima historien. Arkeologi är också en del av den allmänna historien, alltså egentligen före de skrivna källornas vittnesbörd, men den kan även tillämpas där de skriftliga källorna inte räcker till. Den studerar alltså i först hand den materiella kulturen och de materiella fynden, i detta fall i anslutning till hav, strand och sjöfart.

Man kan tycka att en sådan här diskussion är meningslös. Att diskutera vad ord egentligen betyder kan förefalla vara det mest meningslösa som finns. Ett ords innebörd är ju egentligen något som i högsta grad brukar ändras och alltså kan ändras. Men detta skall ju ske i konsensus, dvs allmän acceptans. Det går ju inte för sig att på egen hand urholka somliga begrepp för sina egna syften. Samtidigt måste man i positiv anda försöka att ge en så lättförståelig definition som möjligt.

Problemet blir nu att försöka nå en definition av vad som kan rymmas inom maritim arkeologi, och vad som i så fall marinarkologi är.

Enligt min uppfattning kan man förmodligen enas om följande:

Maritim arkeologi är det arkeologiska studiet dels av gångna samhällens maritima aspekter, dels av maritima ekonomier, där båten är en väsentlig del, dels transporter laster och transportmönster, särskilt i vatten. Båtens samhällliga/sociala roll, inkluderande dess symboliska och kultiska betydelse, är således av grundläggande betydelse för ämnet. Vidare indrages, vilket dock egentligen borde följa av ovanstående, sötvatten (insjöar och floder) i detta, i det omfång de erbjuder relevanta arkeologiska uppgifter.

Detta betyder att de mesolitiska stenåldersboplatserna i Sydsandinavien självklart är en del av ämnet, inte för att de befinner sig under vattnet i dag, utan därför att de är delar av forntida maritima ekonomier. På samma sätt kan man studera stadssigill och mynt med bilder av skepp, inte bara därför att de skall avbilda historiska skeppstyper, utan därför att de tjänar att klargöra den samhällliga betydelsen av symboler. Skeppet är då snarast ett exempel av generell värde.

Man kan emellertid inte förneka att skepp använts som symboler i särskilt stor utsträckning, och då i synnerhet just i Nord-europa. Att studera och förklara de komplicerade förhållandet till näringar och sociala tänkesätt är en angelägen uppgift för den maritima arkeologin. Båtgravar blir därmed också en begränsad, speciell del av gravskicket, inte en indikator på den 'riktiga' båtens specifika roll i samhälle eller ekonomi. Många samhällen med stark maritim prägel, t ex i Medelhavet, saknar åtminstone tidvis, den nordiska traditionens upptagenhet med skeppet som symbol.

Det borde vara uppenbart utan särskild betoning, att aspekter förbundna med sjökrig och sjöförsvaret (t ex befästningar i maritima lägen, pålspärrar o dy) indrages under definitionen. Det aktuella källmaterialet kan som bekant också här befinna sig både under och över vattnet.

Marinarkeologi skulle därmed enbart betyda *undervattensarkeologi*.

Den visar med andra ord på den tekniska sidan av den maritima arkeologin, som skiljer sig från landarkeologin. En sådan teknisk, och som vi sett ovan, naturvetenskapligt motiverad definition är direkt olämplig för ett humanistiskt ämne.

Avslutning: Mitt förslag är alltså att det vetenskapliga ämnet skall heta *maritim arkeologi*. *Marin arkeologi* får däremot användas som en synonym till undervattensarkeologi.

Referens: Jasinski, Marek: 1933. Maritimt kulturlandskap - arkeologiskt perspektiv. I: Viking 1933:129-140. Oslo.

Westerdahl, Christer: 1981. Marint och maritimt. Om definitioner (ledare). I: *Meddelande från Marinarkeologiska Sällskapet nr 1 årg 4: s1*. Stockholm.

Christer Westerdahl